

УДК 341

Талавіра Є. В.,*державний економіко-технологічний університет транспорту*

ОСОБЛИВОСТІ АНАЛІЗУ ІНВЕСТИЦІЙНО-ІНОВАЦІЙНОГО ПОТЕНЦІАЛУ ПІДПРИЄМСТВА ЗАЛІЗНИЧНОЇ ГАЛУЗІ

У статті представлено теоретичне обґрунтування ролі інвестиційно-інноваційного потенціалу підприємств залізничної галузі у прискоренні інтеграції вітчизняної транспортної системи до загальноєвропейської та розробку рекомендацій щодо підвищення інвестиційно-інноваційного потенціалу підприємств залізничного транспорту.

Ключові слова: *інвестиції, інвестиційна політика, підприємства залізничної галузі, інвестиційно-інноваційний потенціал.*

В статье представлено теоретическое обоснование роли инвестиционно-инновационного потенциала предприятий железнодорожной отрасли в ускорении интеграции отечественной транспортной системы к общеевропейской, а также разработаны рекомендации относительно повышения инвестиционно-инновационного потенциала предприятий железнодорожного транспорта.

Ключевые слова: *инвестиции, инвестиционная политика, предприятия железнодорожной отрасли, инвестиционно-инновационный потенциал.*

In the article the theoretical ground of role of investment-innovative potential of enterprises of railway industry is presented in the acceleration of integration of a domestic transport system to European that development of recommendations in relation to the increase of investment-innovative potential of enterprises for a railway transport.

Keywords: *investments, investment policy, enterprises of railway industry, investment-innovative potential.*

Постановка проблеми. З часу становлення України як молодій європейській державі і практично до сьогодні, внаслідок недбалого ставлення до інноваційного розвитку залізничних підприємств, їхній основний капітал занепав, майже повністю ліквідовано об'єкти інноваційної інфраструктури, не розвивається інформаційна система, зменшується капіталовкладення у науково-технічну та інноваційну сферу, не розвивається система підготовки наукових кадрів. Внаслідок цього, наукоємність промислового виробництва України не перевищує 0,5 %, що в 10-20 разів менше, ніж загальноприйнятий світовий рівень. Понад 90 % продукції, що виробля-

ється в Україні на залізничних підприємствах, не має відповідного науково-технологічного забезпечення, а на світовому ринку високотехнологічної продукції частка української наукоємної продукції становить лише 0,1 % [1]. Частка науково-технічних послуг на підприємствах залізничної галузі в загальному обсязі валового внутрішнього продукту (ВВП) зменшується з кожним роком (у 2006 році – 1,23 %, у 2007 році – 1,17 %, у 2008 році – 1,12 %, у 2009 році – 1,0 %). Урядом України було визначено інноваційний шлях розвитку економіки, який базується на використанні науково-технічних, соціальних, організаційних інновацій в економіку та дає змогу залучити до розвитку невикористані інтелектуальні ресурси [2]. Сподіватися на швидкі зміни в інноваційній сфері економіки не варто, оскільки її інвестиційне забезпечення відбувається в недостатньому обсязі, хоча до 2012 року уряд планує залучити в інноваційну сферу біля 7 млрд. грн., що визначено у концепції “Створення в Україні інноваційної інфраструктури на 2008– 2012 рр. ”. Результатом реалізації заходів концепції має стати підвищення не менш як на 5 % інноваційної активності промислових підприємств, зокрема в залізничній галузі, і збільшення обсягів виробництва інноваційної продукції на 20 % [3]. Саме їх інвестиційно-інноваційний потенціал визначає один із пріоритетних напрямків інноваційного розвитку України – створення сучасного рухомого складу, від якого залежить можливість впровадження швидкісного руху залізницями України і входження до європейського інтеграційного простору.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Підходи до визначення поняття “інновація” відрізняються надто великим розмаїттям, щоб можна було дати йому єдине й вичерпне визначення. Термін “інновація” як нова економічна категорія перше введено в науковий оборот австрійським вченим Йозефом Алоїз Шумпетером. Шумпетер розрізняв п’ять напрямів нововведень, в основі яких знаходиться критерій новизни:

- виготовлення нового продукту або вже відомого продукту, але з новими властивостями;
- впровадження нового, ще невідомого в даній галузі методу виробництва;
- освоєння нового ринку збуту;
- отримання нового джерела сировини або напівфабрикатів;
- проведення організації (організаційна перебудова), включаючи створення монополії або її підрив у конкурентів.

Проблематика інновацій та інноваційного потенціалу розглядалися в працях Акуленко В. Л., Балацького О. Ф., Гринько Т. В., Калініченко Л. Л., Лапіна Е. В., Фесенко А. А., Шевченко А. В. і ін. Проте актуальною та такою, що потребує дослідження, є проблематика аналізу інвестиційно-інноваційного потенціалу підприємств у розрізі галузі.

Мета і завдання дослідження. Метою дослідження є з’ясування теоретичних та аналіз практичних аспектів інвестиційно-інноваційного потенціалу підприємства залізничної галузі.

Виклад основного матеріалу. Закон України “Про інноваційну діяльність” [4] визначає інновацію як новостворені і вдосконалені конкурентноздатні технології, продукцію або послуги, а також організаційно-технічні рішення виробничого, адміністративного, комерційного або іншого характеру, що істотно поліпшують структуру та якість виробництва.

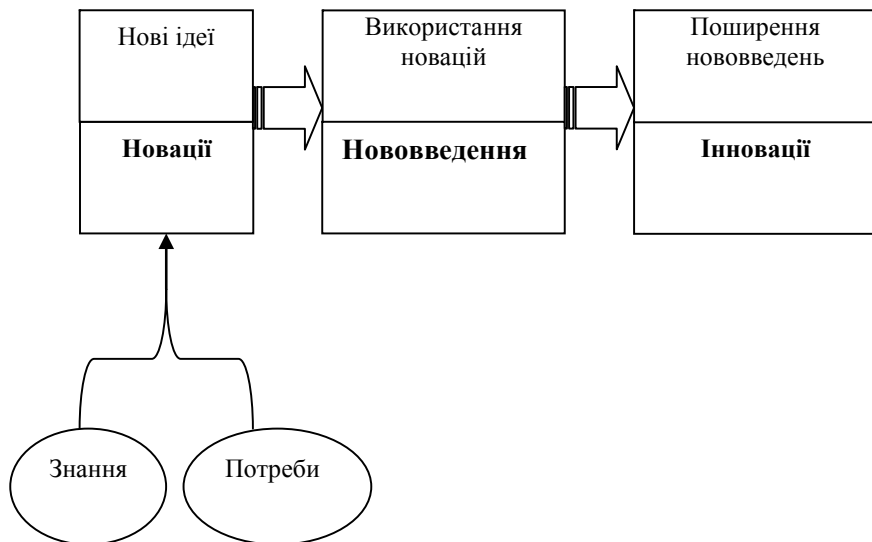


Рис. 1. Розмежування основних понять теорії інновацій

Інноваційна діяльність промислових підприємств залізничної галузі з випуску продукції для залізничного транспорту включає: проведення НДР щодо розробки ідеї нововведень, проведення лабораторних досліджень, виготовлення лабораторних зразків нової продукції, видів нової техніки, нових конструкцій; добір нових видів сировини, матеріалів для виготовлення нових видів продукції; розробку технологічного процесу виготовлення нової продукції; розробку і впровадження нових організаційно-управлінських рішень, націлених на реалізацію нововведення; дослідження, розробку і придбання необхідних інформаційних ресурсів та інформаційного забезпечення інновацій; підготовку, навчання, перекваліфікацію персоналу, необхідного для здійснення НДР та здійснення інновацій; організацію і проведення маркетингових досліджень щодо просування інновацій.

При цьому мотивами інноваційної діяльності є внутрішні і зовнішні фактори. До зовнішніх факторів можна віднести: необхідність пристосування до нових умов господарювання; активізацію конкурентів; удосконалення і динаміку ринків збуту і споживчих переваг; появу нових ресурсів, які дозволяють виграти у ціновому факторі. Внутрішніми мотивами іннова-

ційної діяльності підприємств є: необхідність збільшити обсяги виробництва; розширення частки ринку, необхідність виходу на нові ринки збуту; підвищення конкурентоспроможності; фінансова стійкість; максимізація прибутку в довгостроковому періоді.

Згідно вищезазначених критеріїв інновації можуть класифікуватися:

За направленістю впливу – спроможність підприємств залізничної галузі через інновації впливати на впровадження прогресивних видів транспортування, розвиток швидкісних та транзитних міжнародних транспортних коридорів та руху внутрішніх поїздів з підвищеними швидкостями. Інновації підприємств залізничної галузі забезпечують: зменшення собівартості перевезень і обслуговування (наприклад: впровадження сучасного рухомого складу з меншими енерго-, паливомісткими характеристиками і т. і.); поліпшення умов безпеки руху; підвищення якості перевезень пасажирів і вантажів; покращення інформаційно-комунікаційного обслуговування пасажирів; поліпшення стану інфраструктурних елементів залізничного транспорту.

За характером задоволення потреб: орієнтовані на існуючі потреби, тобто не спрямовані на радикальні зміни; орієнтовані на формування нових потреб, тобто тих, що створюють можливість входження вітчизняної залізничної системи до європейської.

За глибиною змін: радикальні, ті, що засновані на принципово нових технологіях та видах продукції; поліпшуючі, які передбачають використання різних новітніх сполучень існуючих виробничих факторів з метою загального поліпшення технології продукції; часткові, які спрямовані на поліпшення або доповнення базових конструкцій продукту.

За видом ефекту від впровадження інновацій: створюють технологічний ефект – удосконалення техніки, технології перевізного процесу, що відповідають європейським стандартам; створюють економічний ефект – підвищення транзитного потенціалу України, внаслідок чого підвищується доходна частина державного і місцевого бюджетів, розвиток транспортної системи України; створюють екологічний ефект – використання сучасного рухомого складу зменшує екологічне навантаження на зовнішнє середовище; створюють соціальний ефект – збільшення зайнятості населення, підвищення якості обслуговування пасажирів, забезпечення безпеки перевезень пасажирів; створюють інтегральний ефект – створення одночасного ефекту в усіх вище визначених напрямках.

На сучасному етапі розвитку будь-яке підприємство залізничної галузі може залишатися конкурентоспроможним тільки за умови розвитку інноваційним шляхом, тобто при наявності інноваційного потенціалу.

Під інноваційним потенціалом потрібно розуміти узагальнену характеристику можливостей підприємства здійснювати вперше або відтворювати ефективне нововведення на підставі використання власних та залучених ресурсів [5].

Інноваційний потенціал можна визначити як оболонку загального потенціалу підприємства, тобто кожна складова загального потенціалу: кадровий, науковий, інформаційний та фінансовий впливають на рівень інноваційного потенціалу підприємства.

Під кадровим потенціалом підприємства розуміється ступінь готовності персоналу підприємства до реалізації програми її інноваційного розвитку, тобто чим він більше, тим необхідно менше фінансових, технічних зусиль для здійснення інноваційної діяльності.

Фінансовий потенціал підприємства визначається як сукупність власних, позичених та залучених фінансових ресурсів підприємства, якими воно може розпоряджатися при здійсненні діяльності.

Під науковим потенціалом розуміємо сукупну можливість підприємства генерувати необхідні знання, що втілюється в кількісних і якісних характеристиках винаходів та нововведень і визначається чисельністю та професійністю кадрів, зайнятих у науковій діяльності підприємства.

Інформаційний потенціал – це сукупність інформаційних ресурсів, техніки і технологій підприємства для створення власних і збирання, накопичення, обробки й використання різноманітних форм інформації з метою задоволення потреб.

Інноваційний потенціал підприємства знаходиться в основі створення конкурентоспроможної продукції (в першу чергу, сучасного рухомого складу та якісної залізничної колії). Вона, в свою чергу, є необхідною умовою розвитку національної мережі МТК, впровадження швидкісного руху та розширення напрямків руху пасажирських поїздів з підвищеними швидкостями, прогресивних технологій перевезень. Цей комплекс сприятиме підвищенню потенціалу транспортної системи України, яка є основою транзитною залізничною країною на напрямку Європа-Азія.

Від існування достатніх обсягів фінансових ресурсів, які направляються на інноваційну діяльність підприємств залізничної галузі, залежить можливість і обсяги її здійснення. Тому інновації тісно пов'язані з інвестиціями і не можуть існувати окремо від них.

Найбільш перспективними видами інвестицій є інвестиції у інноваційні та науково-технічні проекти. Це підтверджується світовою практикою інвестиційної діяльності та є особливо актуальним в Україні, яка потребує відновлення, розширення і модернізації виробництва. Але сучасний етап розвитку України не відзначається кардинальними змінами в наукоємному і капіталоемному виробництвах (рис. 2).

Основні джерела фінансування інноваційних проектів розподіляються на внутрішні і зовнішні. Внутрішні джерела є власними коштами підприємств, в структурі яких переважна частка амортизаційних відрахувань і частина прибутку, яка формує фонд нагромадження. Частка власних коштів підприємств у загальній кількості інвестицій в економіку України у 2009 році досягає майже 53%.

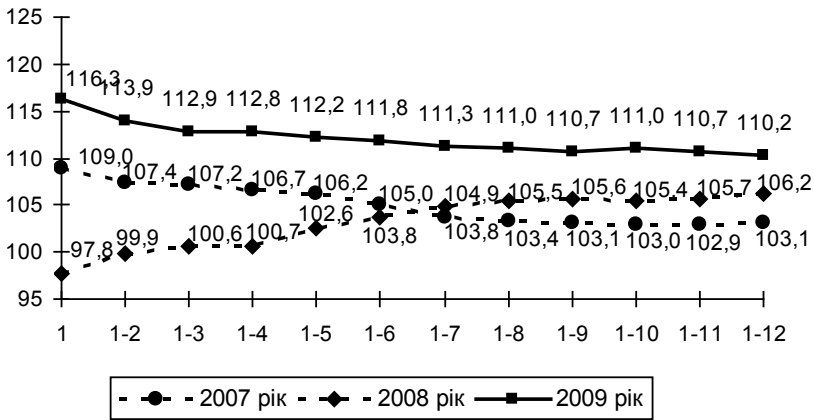


Рис. 2. Зміна обсягів промислового виробництва за період 2007-2009 рр. (наростаючим підсумком у % до відповідного періоду попереднього року)

Іншими джерелами фінансування інноваційного розвитку є зовнішні джерела – кошти з державного бюджету, кошти іноземних інвесторів, а також інші джерела фінансування (притягнуті фінансові кошти, отримані від продажу акцій, банківські кредити, податковий інвестиційний кредит).

Напрямами покращення інвестиційного забезпечення інноваційних проєктів, на думку багатьох вчених, є: збільшення власних коштів на реалізацію інноваційних проєктів за рахунок введення окремо податку на прибуток, що споживається, та прибуток, який спрямовується на інвестування; активізація діяльності інвестиційних банків, формування нових інвестиційних інститутів, використання коштів інвестиційних, пенсійних фондів, страхових компаній; пільгове оподаткування прибутку шляхом зменшення бази оподаткування на витрати на НДР або придбання високо-технологічної техніки; надання пільг підприємствам, установам та організаціям інноваційної інфраструктури; впровадження податкових “канікул”, які передбачають звільнення від податків прибутку, що одержаний від реалізації інноваційних проєктів упродовж декількох років, та інвестиційний податковий кредит; зменшення бази оподаткування з урахуванням внесків у спеціальні фонди підприємства (інноваційний, інвестиційний, амортизаційний та інші); створення умов стимулювання фінансово-кредитних установ щодо кредитування інноваційної діяльності суб’єктів господарювання; створення системи пільг щодо кредитів наданих на виконання проєктів, що відповідають стратегічним пріоритетам країни; створення

державою стимулів страхових компаній, що здійснюють страхування інвестиційних ризиків під час виконання інноваційних проектів; розробка механізму залучення висококваліфікованих зовнішніх експертів для розробки бізнес-плану інноваційного проекту з метою переконання потенційного інвестора; запровадження у практику проектного фінансування як нової форми фінансування інновацій, коли майбутні доходи від проекту стають основним забезпеченням кредитів, що надані банками; розвиток системи венчурного фінансування; трансформація збережень і пенсійних накопичень населення в інвестиційні ресурси.

Аналіз інвестиційних джерел та напрямів поліпшення інвестиційного забезпечення діяльності підприємств залізничної галузі доводить, що їх інноваційна діяльність може сподіватися на фінансування в основному за рахунок власних коштів, яких катастрофічно не вистачає. Тому залишається актуальним питання формування їх інвестиційного потенціалу, який визнає можливість самофінансування інноваційного розвитку підприємств.

Вчені [6] визначають подвійну визначеність інвестиційного потенціалу, що обумовлено можливістю фінансування інвестиційних проектів, які реалізуються на базі існуючого виробничого потенціалу підприємства та можливістю фінансування інвестиційних проектів, спрямованих на удосконалення виробничого потенціалу підприємства і, тим самим, на збільшення його економічного потенціалу в майбутньому.

Слід підкреслити залежність інвестиційного потенціалу від внутрішніх (амортизаційні відрахування, прибуток, який залишається після сплати податків, виторг від реалізації майна та інших активів) та зовнішніх факторів (податкова система, державна політика).

Під інвестиційно-інноваційним потенціалом промислових підприємств залізничної галузі необхідно розуміти спроможність підприємств впроваджувати інновації та фінансувати їх за рахунок сукупності внутрішніх та зовнішніх економічних ресурсів з метою реалізації стратегії, що в глобальному масштабі направлена на підвищення потенціалу транспортної системи країни.

Висновки. Входження до європейського інтеграційного простору, можливість впровадження швидкісного руху залізницями України, розвиток вітчизняної мережі МТК та поширення напрямків руху поїздів з підвищеними швидкостями визначається інвестиційно-інноваційним потенціалом підприємств залізничної галузі. На сьогодні існує розрізненість підходів до понять "інвестиція", "інновація", "інноваційний потенціал". Узагальнення підходів дало змогу визначитися з трактуванням цих понять так:

– "інновація" – впровадження новацій у виробництво, кінцевий результат інноваційної діяльності, що реалізується у вигляді нового продукту, процесу, методу, який використовується в практичній діяльності;

– "інноваційний потенціал" – оболонка загального потенціалу підприємства, коли кожна складова загального потенціалу (кадровий, науковий,

інформаційний та фінансовий потенціали) впливає на рівень інноваційного потенціалу, а він у свою чергу впливає як на загальний потенціал, так і його елементи, тим самим створюється ефект синергії;

– “інвестиція” – усі види грошових, майнових та інтелектуальних цінностей, що вкладаються в реальні та фінансові активи з метою отримання прибутку (доходу), а також досягнення економічного чи позаекономічного ефекту.

Існує логічний взаємозв’язок: інвестиційно-інноваційний розвиток підприємств залізничної галузі – розвиток залізничного транспорту – підвищення потенціалу транспортної системи держави – розвиток мережі МТК – збільшення транзитного потенціалу держави – входження вітчизняної транспортної системи до Транс’європейської транспортної мережі – визнання України в ЄС.

Література:

1. Гринько Т. В. Актуальні аспекти державного регулювання інноваційного розвитку України / Т. В. Гринько // Держава та регіони. Серія: економіка та підприємництво. – 2005. – № 6. – С. 76-85.

2. Шевченко А. В. Формування організаційно-економічного механізму управління інноваційною діяльністю підприємств: Монографія / А. В. Шевченко. – К.: НАУ, 2007. – 143 с.

3. Пода В. Инновационный подъем под схемы из прошлого / В. Пода // Комментарии: общественно-политический и деловой еженедельник. – 22 червня 2006 р. – № 84. – С. 5.

4. Закон України “Про інноваційну діяльність”: за станом на 27 березня. 2007 р. / Верховна Рада України: Режим доступу <http://uazakon.com/document/spart10/inx10586.htm>.

5. Фесенко А. А. Економічна оцінка інноваційного потенціалу вугледобувних підприємств: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. екон. наук / А. А. Фесенко. – Луганськ, 2003. – 18 с.

6. Экономический потенциал административных и производственных систем: Монография / [О. Ф. Балацкий, Е. В. Лапин, В. Л. Акуленко и др.]; Под общ. ред.: О. Ф. Балацкий. – Сумы: Университетская книга, 2006. – 972 с.

7. Калініченко Л. Л. Підвищення інвестиційно-інноваційного потенціалу промислових підприємств залізничного транспорту в умовах інтеграційних процесів. Автореферат дисертації на здобуття наукового ступеня кандидата економічних наук. – ХарДАЗТ: 2008. – 23 с.